

Fedorowicz, Małgorzata

Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych im. dr. Włodzimierza Dolańskiego : historia i stan obecny

---

Acta Universitatis Nicolai Copernici. Bibliologia 4 (340), 447-456

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Małgorzata Fedorowicz

Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych im. dr. Włodzimierza Dolańskiego w Warszawie – historia i stan obecny

Ludzie niepełnosprawni, w tym również osoby z uszkodzonym narządem wzroku chcą odgrywać aktywną rolę w społeczeństwie, w którym żyją. Chcą się kształcić, pracować, wykorzystywać swoje możliwości intelektualne. Ważną rolę w ogólnie pojętej rehabilitacji odgrywa tutaj książka. Według Matki Elżbiety – Róży Czackiej (samej ociemniałej w wieku dwudziestu dwóch lat) ma ona „...bez porównania jeszcze większe znaczenie niż dla widzącego. Nie tylko stanowi ono źródło wiedzy, nie tylko jest najmiłą ulubioną rozrywką, podobnie zresztą jak dla wielu widzących, ale poza tym istotnym czynnikiem równowagi psychicznej”¹.

Ponieważ książki, zarówno brajlowskie, jak i nagrane na kasetach, mają duże rozmiary, nie są gromadzone w prywatnych domach. Z pomocą przychodzą wówczas biblioteki obsługujące czytelników z uszkodzonym wzrokiem, gromadzące i udostępniające książki dostosowane do możliwości percepcyjnych wspomnianych użytkowników. Biblioteki te początkowo gromadziły jedynie książki brajlowskie, z czasem wzbogacając swoją ofertę o książki mówione, powiększoną cześć, a ostatnio dokumenty na elektronicznych nośnikach informacji.

Pierwsze polskie biblioteki brajlowskie zaczęły powstawać po pierwszej wojnie światowej przy szkołach kształcących dzieci niewidome. Większość z nich uległa zniszczeniu podczas II wojny światowej. Jednym z niewielu zachowanych pozostał księgozbiór brajlowski istniejący w ramach Towarzystwa Opieki nad Ociemniałymi w Laskach. Wkrótce organizowaniem bibliotekarstwa obliczonego na potrzeby osób z uszkodzonym wzrokiem, początkowo jedynie brajlowskiego,

---

¹ Matka Elżbieta – Róża Czacka, *Książka niewidomego*, Szkoła Specjalna 1984, nr 2, s. 112.

zajął się Polski Związek Niewidomych². Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych niejednokrotnie była tematem wielu publikacji. W związku z wprowadzeniem nowych technologii komputerowych, które ułatwiają pracę bibliotekarzom oraz stwarzają użytkownikom niewidomym i niedowidzącym nowe możliwości dostępu do informacji, organizacja placówki oraz zasięg usług podlegają stałej ewolucji. Sprawy te są jeszcze bardzo mało znane, dlatego celem niniejszej publikacji jest przede wszystkim przedstawienie stanu współczesnego Biblioteki Centralnej, z uwzględnieniem jej krótkiej historii.

W październiku 1952 roku powołano do życia Bibliotekę Centralną Polskiego Związku Niewidomych, która swoją działalność rozpoczęła dopiero od stycznia 1953 roku. Księgozbiór składał się początkowo z niewielkiej liczby książek wyprodukowanych w Gdańsku-Wrzeszczu³ oraz z poniemieckich nut brajlowskich, pochodzących ze szkoły dla niewidomych w tej miejscowości. Biblioteka Centralna otrzymała lokal w Warszawie przy ul. Foksal 15. Jej pierwszym kierownikiem został Stanisław Żemis⁴.

Według S. Żemisa do podstawowych zadań BC należało:

- kierowanie działalnością biblioteczną PZN i instruowanie bibliotek terenowych,
- zaopatrywanie bibliotek w książki i pomoce biblioteczne,
- uzgadnianie z Działem Wydawniczym programów wydawniczych,
- przedkładanie Zarządowi Głównemu PZN wniosków dotyczących bibliotekarstwa niewidomych⁵.

Biblioteka Centralna PZN znalazła się w sieci bibliotek dla niewidomych. Jej ukształtowanie nastąpiło w 1953 roku. Wówczas zdecydowano, że tworzą ją:

- sieć bibliotek szkolnych (szkół specjalnych, kształcących dzieci niewidome),
- sieć bibliotek związkowych (Biblioteka Centralna, biblioteki oddziałowe, punkty biblioteczne),
- sieć bibliotek przy spółdzielniach niewidomych (przejmowanych stopniowo przez PZN jako punkty biblioteczne)⁶.

² Polski Związek Niewidomych został powołany do życia w czerwcu 1951 roku, podczas Zjazdu Delegatów Związku Pracowników Niewidomych RP i Związku Ociemniałych Żołnierzy RP, który odbył się w Warszawie.

³ Wrzeszcz był pierwszą miejscowością w powojennej Polsce, gdzie zaczęto wydawać książki brajlowskie. Początkowo przepisywano je ręcznie, a od 1948 roku zaczęto je drukować, wykorzystując starą maszynę do pisania matryc oraz prasę introligatorską. W 1950 roku Dział Wydawniczy oraz drukarnię Związku Pracowników Niewidomych przeniesiono do Warszawy.

⁴ D. Spychalski, Biblioteka Centralna im. dr. Włodzimierza Dolańskiego przy Polskim Związku Niewidomych, Warszawa 1995, s. 4 (maszynopis – BC PZN, Dział Zbiorów Tyflogicznych).

⁵ Ibidem, s. 4.

⁶ M. Czerwińska, Pismo i książka w systemie Louisa Braille'a w Polsce. Historia i funkcje rewitalizacyjne, Zielona Góra 1997, s. 98 (rozprawa doktorska w maszynopisie – biblioteka Instytutu Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Wrocławskiego).

Biblioteki związkowe tworzono wówczas przy większych skupiskach osób niewidomych przy okręgach PZN: w Bydgoszczy, Chorzowie, Krakowie, Łodzi, Poznaniu i we Wrocławiu. Ponadto zarówno BC, jak i biblioteki okręgowe zakładały swoje punkty biblioteczne. Pracownicy BC byli szkoleni na sześciodniowych kursach, natomiast dla pracowników bibliotek terenowych organizowano kursokonferencje⁷.

W 1956 roku Polski Związek Niewidomych znalazł swoją siedzibę na ul. Konwiktorskiej 9. Tutaj na drugim piętrze umieszczono Bibliotekę Centralną⁸. Zajmowała ona wówczas powierzchnię 220 m². W 1957 roku rozpoczęto zatrudnianie niewidomych bibliotekarzy, w związku z czym Napoleon Mitraszewski (niewidomy bibliotekarz z Łodzi) opracował brajlowską technikę biblioteczną, która pozwalała na prowadzenie w wersji brajlowskiej: sygnatur, katalogów, ewidencji czytelników, ewidencji wypożyczeń, kart życzeń czytelników⁹.

W roku 1962, w związku z powołaniem do życia studia nagrań, zaczęto gromadzić w BC książki mówione. Początkowo były one nagrywane na taśmach szpulkowych, natomiast od 1972 roku na kasetach magnetofonowych. Wkrótce powołano Dział Książki Mówionej, którego celem było gromadzenie, opracowywanie i udostępnianie książek nagranych. Materiały te szybko zyskały gorących zwolenników i obecnie dział, w którym są wypożyczane, rejestruje kilkakrotnie więcej czytelników aniżeli Dział Książki Brajlowskiej.

W 1977 roku Biblioteka Centralna PZN przeniosła się do nowego gmachu przy ulicy Konwiktorskiej 7, zyskując lepsze warunki lokalowe (1620 m²). W 1979 roku nadano jej imię Włodzimierza Dolańskiego¹⁰. Decyzją Prezydium ZG PZN w 1985 roku BC PZN została wydzielona w samodzielną jednostkę budżetową z własnym statutem. Usamodzielnienie polegało przede wszystkim na przejęciu spraw osobowych i finansowo-księgowych, prowadzonych w ramach budżetu przydzielanego i zatwierdzanego przez ZG PZN. W 1986 roku otworzono w BC czytelnię brajlowską z własnym księgozbiorem podręcznym wyposażonym w wy-

⁷ D. Sychalski, op. cit., s. 4.

⁸ Ibidem, s. 4.

⁹ M. Czerwińska, op. cit., s. 99–100.

¹⁰ Włodzimierz Dolański ur. się w 1886 roku w Jassach we wschodniej Rumunii. W 1896 roku utracił wzrok i prawą rękę. Dopiero sześć lat później trafił do Zakładu Ciemnych we Lwowie. Pomimo swego kalectwa kształcił się muzycznie (grał na fortepianie lewą ręką). Niestety złamanie palca u jedynej ręki zaprzepaściło możliwość dalszego rozwoju kariery muzycznej. W 1924 roku rozpoczął studia psychologiczne na Sorbonie, które ukończył w 1928 roku. W 1931 r. uzyskał stopień doktora filozofii na Uniwersytecie Warszawskim. Od 1930 roku był związany z Zakładem dla Niewidomych w Laskach, gdzie pracował jako nauczyciel. Po wojnie wykładał również w Państwowym Instytucie Pedagogiki Specjalnej. Pełnił wiele funkcji społecznych. Zmarł w 1973 roku. Został pochowany w Laskach. Zob.: W. Gołąb, *W 25. rocznicę śmierci*, Pochodnia 1998, nr 3, s. 30–32; A. Szyszko, *Włodzimierz Dolański. Jego życie i praca*, [In:] *Wypisy Tyflogiczne*, cz. 1, Warszawa 1977, s. 111–119.

dawnictwa informacyjne i czasopisma¹¹. W 1989 roku uruchomiono w BC bibliobus, który dostarczał książki czytelnikom starszym i obłożnie chorym, zamieszkującym Warszawę i jej okolice. W dwa lata później prowadzenie księgozbioru podręczników przeniesiono do Składnicy Podręczników w Olsztynie, będącej jednocześnie filią BC PZN¹².

Do momentu rozpoczęcia procesu komputeryzacji BC w 1991 roku, która rozpoczęła nowy etap w działalności placówki, pracownicy posługiwali się brajlofską techniką biblioteczną, którą tworzyły: karty czytelników w układzie alfabetycznym, karty czytelników wypożyczających nuty w tym samym układzie, karty książek według numerów inwentarzowych (w odrębnych układach dla książek wypożyczonych i niewypożyczonych), karty życzeń czytelników w układzie alfabetycznym, katalogi (autorski, rzeczowy, literatury obcojęzycznej, wydawnictw nutowych, podręczników, nowości wydawniczych, literatury młodzieżowej i dziecięcej, opowiadań i dubletów), inwentarz, sygnatury na książkach oraz opisy półek w magazynie¹³.

Obecnie w ramach Biblioteki Centralnej funkcjonuje: Dział Książki Brajlofskiej, Dział Książki Mówionej, Dział Zbiorów Tyfologicznych, Muzeum Tyfologiczne, Dział Książek Zapisanych Systemem Cyfrowym oraz Wypożyczalnia Płyt Kompaktowych¹⁴.

Według nowego Statutu Biblioteki Centralnej Polskiego Związku Niewidomych, wprowadzonego w życie w 1993 roku, do jej podstawowych zadań należą:

- udostępnianie zbiorów bibliotecznych we własnych czytelniach i wypożyczalniach oraz w innych placówkach bibliotecznych – książek mówionych, brajlofskich, w powiększonym druku i w innych formach dostosowanych do odbioru przez inwalidów wzroku,

- gromadzenie książek i wydawnictw przeznaczonych dla inwalidów wzroku oraz księgozbioru tyfologicznego,

- prowadzenie działalności muzealnej i wystawienniczej oraz organizowanie innych form popularyzujących dorobek i osiągnięcia niewidomych i Związku w różnych dziedzinach życia i pracy,

- popularyzowanie książek, czasopism i innych materiałów piśmienniczych wśród niewidomych, zapewniające rozwój oświaty i czytelnictwa,

- współdziałanie z producentami książek i innych wydawnictw przeznaczonych dla inwalidów wzroku w zakresie kształtowania poziomu i struktury produkcji, dostosowanego do optymalnego zaspokajania potrzeb i gustów czytelników¹⁵.

¹¹ M. Czerwińska, op. cit., s. 102.

¹² Ibidem, s. 104.

¹³ Ibidem, s. 103–104.

¹⁴ G. Kukielka, *Katalogi w Bibliotece Centralnej PZN*, Biuletyn Informacyjny Ośrodka Promocji i Postępu Naukowo-Technicznego PZN 1998, nr 12, s. 32.

¹⁵ Statut Biblioteki Centralnej Polskiego Związku Niewidomych, s. 1–2 (maszynopis – BC PZN, Dział Zbiorów Tyfologicznych).

Celem omawianej biblioteki jest „zaspokajanie potrzeb i rozwijanie zainteresowań czytelniczych niewidomych oraz upowszechnianie wiedzy tyflogicznej zarówno w środowisku, jak i poza środowiskiem niewidomych¹⁶”. Biblioteka jest jednostką organizacyjną Polskiego Związku Niewidomych¹⁷. Fundusze na jej działalność, począwszy od 1995 roku, pochodzą z Ministerstwa Kultury i Sztuki na zasadach zadania zleconego ZG PZN¹⁸. Zakupy nowego księgozbioru są możliwe dzięki dużej dotacji, którą PZN otrzymuje od Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Książki będące w zasobach BC są wydawane przez Zakład Nagrań i Wydawnictw Związku Niewidomych, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Print – 6 oraz firmę Altix. Oczywiście największa ich część pochodzi z pierwszego wydawnictwa, z uwagi na najszerszą ofertę wydawniczą. Ponieważ personel pracowniczy placówki składa się w około 51% z osób z I i II grupą inwalidzką po utracie wzroku, instytucja ta jest zakładem pracy chronionej¹⁹. W 1997 roku w Bibliotece Centralnej zatrudniano 49 osób na 39,75 etatu²⁰. W 1999 roku ta sama liczba osób pracowała na 41,25 etatu. W tym 20 osób pełnosprawnych na 18 etatach oraz 29 niepełnosprawnych na 23,25 etatu (wśród nich 26 osób niewidomych na 18,25 etatu)²¹.

Z usług BC PZN mogą korzystać osoby posiadające legitymację PZN, a także nie będące członkami związku, lecz posiadające zaświadczenie od lekarza okulisty stwierdzające trudności w odczytywaniu zwykłego druku²². Wydawnictwa dla niewidomych i słabowidzących mogą być udostępniane na miejscu, dowożone do domów lub wysyłane pocztą.

Nie zapomniano o BC w *Ustawie z dnia 27 VII 1997 r. o bibliotekach*, gdzie w rozdziale 9, art. 25.1 zapisano „Centralna Biblioteka Niewidomych zapewnia obsługę biblioteczną niewidomych oraz koordynuje działalność pokrewnych bibliotek i instytucji”²³.

Zanim zostaną przedstawione sposoby udostępniania zbiorów w poszczególnych działach, należy krótko scharakteryzować każdy z nich.

W Dziale Zbiorów Brajlowskich zgromadzonych jest 4718 tytułów. W tym księgozbiór o charakterze ogólnym liczy 2791 tytułów, wydawnictwa nutowe 823

¹⁶ Ibidem, s. 1.

¹⁷ Statut Biblioteki, op. cit., s. 1.

¹⁸ Do tej pory działalność Biblioteki Centralnej PZN była finansowana przez Ministerstwo Zdrowia i Opieki Społecznej.

¹⁹ S. Peryt, *Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych*, Poradnik Bibliotekarza 1997, nr 2, s. 11–12; zob. też: E. Samonek, *Dorobek i aktualne problemy Biblioteki Centralnej Polskiego Związku Niewidomych*, Wypożyczanie Międzybiblioteczne 1994, nr 3, s. 8.

²⁰ Sprawozdanie statystyczne z bibliotekarstwa i czytelnictwa Biblioteki Centralnej PZN za 1997 rok (maszynopis – BC PZN, sekretariat).

²¹ Dane pochodzą z sierpnia 1999 roku.

²² Zob. Regulamin wypożyczania książek nagranych na kasetach magnetofonowych (maszynopis – BC PZN, Dział Książki Mówionej); zob. też E. Samonek, op. cit., s. 4.

²³ Treść ustawy zamieszczono na łamach *Bibliotekarza 1997*, nr 1, s. 4–8.

tytuły, wydawnictwa obcojęzyczne 726 tytułów i podręczniki szkolne 378 tytułów. Pod koniec 1998 roku Dział zarejestrował 543 czytelników, w tym 15 zagranicznych²⁴.

Dział Książki Mówionej gromadzi obok wydawnictw zwartych również wydawnictwa ciągłe. W 1998 roku zgromadzonych było 4195 tytułów książek (poszczególne tytuły są kupowane w zależności od zapotrzebowania w kilku lub w kilkunastu egzemplarzach) oraz 973 numery czasopism²⁵. Na koniec 1998 roku zapisanych było 3241 podmiotów czytelniczych, w tym: 3166 czytelników indywidualnych, 12 aktywnych kółek czytelniczych oraz 63 punkty biblioteczne²⁶.

Dział Zbiorów Tyflogicznych liczy 9507 tytułów książek oraz prenumeruje 45 tytuły czasopism polskich i 17 zagranicznych. W 1998 roku zarejestrowano 664 czytelników²⁷. Gromadzi się tu czarnodrukowe książki, gazety i czasopisma (niektóre powiększoną czcionką), które w większości dotyczą różnych aspektów życia i działalności osób z uszkodzonym narządem wzroku. Dział ten współpracuje z innymi bibliotekami takimi jak: Biblioteka Główna Wyższej Szkoły Pedagogiki Specjalnej, Biblioteka Wydziału Pedagogiki Uniwersytetu Warszawskiego oraz z Biblioteką Publiczną przy ulicy Koszykowej w Warszawie.

Dział Książek Zapisanych Systemem Cyfrowym gromadzi oraz udostępnia zbiory tekstowe zapisane systemem cyfrowym na nośnikach magnetycznych, które są wydawane przez Zakład Nagrań i Wydawnictw Związku Niewidomych, Przedsiębiorstwo Wydawnicze Print – 6 oraz firmę Altix. Oprócz wydawnictw zwartych dział udostępnia czasopisma środowiskowe wydawane przez ZNiW oraz codzienne wydania *Gazety Wyborczej*²⁸. Dział zgromadził do tej pory ponad 300 tytułów z zakresu beletrystyki, dwa słowniki²⁹, kilkanaście podręczników do nauki języka angielskiego oraz kilka wydawnictw na CD-ROM³⁰. Liczba czytelników jest trud-

²⁴ Sprawozdanie opisowe z działalności Działu Zbiorów Brajlowskich za rok 1998 (maszynopis – BC PZN, Dział Zbiorów Brajlowskich).

²⁵ Z uwagi na to, że czasopisma nagrane na kasyety magnetofonowe są wydawane oraz gromadzone w sposób nieregularny, w sprawozdaniach podaje się liczbę numerów, a nie tytułów czasopism. W 1998 i 1999 roku zakupowano regularnie jedynie trzy tytuły: „Biuletyn Informacyjny Ośrodka Informacji i Promocji Postępu Naukowo-Technicznego PZN”, „Diabetyka” oraz „Pochodnię”.

²⁶ Sprawozdanie z pracy Działu Książki Mówionej Biblioteki Centralnej PZN w 1998 roku (maszynopis – BC PZN, Dział Książki Mówionej).

²⁷ Sprawozdanie z pracy Działu Zbiorów Tyflogicznych za 1998 rok (maszynopis – BC PZN, Dział Zbiorów Tyflogicznych).

²⁸ Codzienne numery „Gazety Wyborczej” przesyłane do tego działu nie zawierają programu TV, ogłoszeń oraz reklam. „Gazeta Wyborcza” ukazuje się również w postaci książki mówionej. Jest to wówczas wybór najciekawszych artykułów z minionego tygodnia nagrany na kasetę i udostępniany w Dziale Książki Mówionej.

²⁹ *Mały Słownik Informatyczny angielsko-polski*, red. H. Jezierska, Warszawa [b.r.] oraz T. Grzebieniowski, *Słownik angielsko-polski i polsko-angielski*, Warszawa 1958.

³⁰ Sprawozdanie statystyczne z bibliotekarstwa...

na do określenia, gdyż wielu użytkowników wymienia kopie między sobą lub korzysta z połączenia modemowego. Stale zarejestrowanych jest 134 czytelników³¹.

Muzeum Tyflogiczne posiada w swoich zbiorach eksponaty będące wytworem działalności artystycznej osób z uszkodzonym wzrokiem oraz przykłady sprzętu rehabilitacyjnego wykorzystywanego przez osoby niewidome. W pomieszczeniach muzeum odbywają się spotkania, wystawy, koncerty. W 1997 roku wystawy i zbiory muzeum obejrzały 2832 osoby³².

Wypożyczalnia Płyt Kompaktowych gromadzi płyty CD z muzyką klasyczną i rozrywkową. Wypożyczanie uruchomiono w lipcu 1997 roku. W 1997 roku zbrano tutaj 992 tytuły płyt i zarejestrowano 26 użytkowników³³.

Biblioteka dysponuje w Dziale Książki Brajlowskiej, w Dziale Książki Mówionej oraz w Dziale Tyflogicznym kartkowymi katalogami alfabetycznymi i rzeczowymi. W dwóch pierwszych działach karty katalogowe wytłoczone są jedynie w wersji brajlowskiej, co jest podyktowane faktem, iż bibliotekarze tam pracujący są osobami niewidomymi. Ponieważ większość użytkowników biblioteki mieszka poza Warszawą i korzysta z możliwości przesyłania książek brajlowskich i mówionych drogą pocztową, katalogi zbiorów ukazują się również w formie książkowej, co pozwala na przesłanie ich czytelnikom. Katalogi wydaje się co kilka lat, stale je aktualizując. Katalog książek brajlowskich dostępny jest w formie 4-tomowego wydawnictwa brajlowskiego (najnowsze wydanie pochodzi z początku 1998 roku). Natomiast książki mówione zarejestrowane są w *Katalogu Książek Mówionych* wydanym ostatnio w 1998 roku w wersji czarnodrukowej oraz brajlowskiej. Spisy zarejestrowanych zbiorów są również dostępne w wersji elektronicznej. Jest to efekt podjętej w 1991 roku komputeryzacji BC PZN. Najpierw skomputeryzowano Dział Książki Mówionej. Zrobiła to firma „Altix”, która wcześniej współpracowała z Zakładem Nagrań i Wydawnictw przy komputeryzacji drukarni³⁴. W grudniu 1994 roku oddano do użytku pierwszy w Polsce katalog książek mówionych zredagowany w systemie komputerowym. Oprócz katalogu skomputeryzowano ewidencję czytelników i stworzono system baz danych ułatwiający proces wypożyczania książek. Jeśli czytelnik ma komputer, może otrzymać zarówno katalog książek na kasetach, jak i wydawnictw brajlowskich, zapisanych systemem cyfrowym. Wykazy można sporządzać według różnych kryteriów, np. tematyki, lektorów, przeznaczenia czytelniczego. Aby otrzymać katalog należy dostarczyć, osobiście bądź drogą pocztową, dyskietkę i podać, jakim zestawieniem jest się zainteresowanym. Ponadto należy poinformować pracownika biblioteki, w jakim formacie i w jakim kodzie polskich liter chce się otrzymać plik tekstowy i oczywiście zaznaczyć dokładny adres zwrotny. Jeśli użytkownik posiada modem z odpo-

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

³³ Ibidem.

³⁴ G. Kukielka, op. cit., s. 32.

wiednim oprogramowaniem, może odebrać katalog z serwera BC, który czynny jest codziennie od godziny 16 do 8 rano. Dane na tym serwerze są udostępniane w standardzie BBS³⁵. W 1999 roku w Internecie udostępniono wykaz czasopism środowiskowych. Istnieje możliwość ich ściągnięcia w postaci plików tekstowych³⁶.

Jak już wcześniej wspomniano, książki mogą być wypożyczane osobiście, mogą być także dostarczane samochodem czytelnikom z Warszawy i okolic, którzy ze względu na stan zdrowia nie mogą się zaopatrzyć osobiście. Ponieważ zbiory BC PZN są bardzo bogate (4718 tytułów książek brajlowskich oraz 4195 tytułów książek mówionych), korzystają z nich nie tylko mieszkańcy Warszawy, ale także czytelnicy z całego kraju, a nawet z zagranicy³⁷. Udostępnianie zbiorów w wersji brajlowskiej i mówionej odbywa się więc za pośrednictwem poczty. Zgodnie z postanowieniem paragrafu 3 rozporządzenia Ministra Łączności z dnia 21 października 1996 roku w sprawie określenia zakresu dostępu osób niepełnosprawnych do świadczonych usług pocztowych lub telekomunikacyjnych o charakterze powszechnym polega ono m.in. na „...doręczeniu osobie niepełnosprawnej na jej żądanie i bez pobierania dodatkowych opłat przesyłek listowych, listów wartościowych, paczek pocztowych i przekazów pocztowych bezpośrednio pod wskazany przez nadawcę adres z pominięciem skrzynki pocztowej do doręczania korespondencji oraz bez konieczności odbierania przesyłek w placówce oddawczej”. Z tych uprawnień mogą korzystać jedynie niewidomi zaliczani do I grupy inwalidzkiej, czyli niepełnosprawni w stopniu znacznym³⁸.

Jaka jest skala tego rodzaju udostępniania, świadczą sprawozdania z działów gromadzących książki brajlowskie i mówione. W 1998 roku z Działu Książki Brajlowskiej wysłano 3292 paczki (w tym 3240 na terenie Polski oraz 40 zagranicę)³⁹. Natomiast z Działu Książki Mówionej wysłano 5242 przesyłki do czytelników mieszkających na terenie Polski i 406 do czytelników zagranicznych⁴⁰. Paczki z wydawnictwami brajlowskimi liczą przeciętnie po cztery woluminy każda. Natomiast przesyłka z książkami mówionymi zawiera 60 kaset. O doborze pozycji decyduje czytelnik, który wybiera z przesłanych mu uprzednio katalogów interesujące go tytuły. Jeśli czytelnik nie chce dokonywać wyborów samodzielnie, wówczas o tym, co będzie wysłane, decyduje bibliotekarz. Korespondencję z od-

³⁵ Ibidem, s. 33–35.

³⁶ Adres internetowy BC PZN: <http://www.biblioteka-pzn.org.pl>

³⁷ Czytelnicy z zagranicy to przede wszystkim ludzie starsi, którzy wyjechali z Polski w trakcie II wojny światowej bądź tuż po niej. Zdarzają się jednak i tacy, którzy opuścili nasz kraj kilka czy kilkanaście lat temu. Książki mówione i brajlowskie są wysyłane do: Anglii, Australii, Brazylii, Finlandii, Francji, Izraela, Japonii, Kanady, Litwy, Łotwy, Meksyku, Niemiec, Stanów Zjednoczonych, Szwajcarii, Szwecji oraz na Ukrainę. Z książek nagranych korzysta około 40 osób, natomiast jedynie 15 wypożycza książki brajlowskie.

³⁸ *Radca prawny odpowiada*, opr. W[ładysław] G[ołąb], Pochodnia 1998, nr 6, s. 24–25.

³⁹ Sprawozdanie opisowe z działalności Działu Zbiorów Brajlowskich...

⁴⁰ Sprawozdanie z pracy Działu Książki Mówionej...

powiednimi działami BC można prowadzić w czarnym druku, w brajlu, na kasecie magnetofonowej, w zapisie cyfrowym na dyskietkach oraz za pośrednictwem poczty elektronicznej⁴¹.

Książki brajlowskie, oprócz BC PZN w Warszawie, gromadzone są w pięciu innych podległych jej bibliotekach: w Bytomiu, Krakowie, Łodzi, Poznaniu, Wrocławiu oraz w trzech punktach bibliotek książek brajlowskich (m.in. w Olsztynie i Bytomiu Odrzańskim)⁴². Wielkość księgozbiorów jest zróżnicowana. Część z nich korzysta ze zbiorów BC, która wysyła depozyty książkowe⁴³.

Ze względu na to, że kasyety posiadają dużą liczbę użytkowników, miejsc, w których są udostępniane, jest o wiele więcej niż bibliotek gromadzących i wypożyczających książki brajlowskie. W 1997 roku książki mówione były gromadzone i udostępniane w BC PZN, w 13 bibliotekach okręgowych, 12 bibliotekach przy spółdzielniach niewidomych. Ponadto BC obsługiwała 55 punktów bibliotecznych (w tym 2 w Kanadzie i po jednym w Australii i na Litwie), a także 12 kół czytelniczych⁴⁴. Należy również wspomnieć o sieci bibliotek publicznych, która odgrywa niebagatelną rolę w zaspokajaniu potrzeb czytelniczych osób z uszkodzonym narządem wzroku. Książki mówione były udostępniane w 30 bibliotekach publicznych oraz w 183 ich filiach⁴⁵. Pomimo tego, że te placówki znajdują się w sieci bibliotek publicznych, niejednokrotnie korzystają ze zbiorów BC, która (zwłaszcza do filii) wysyła zestawy książek mówionych, a po ich przeczytaniu wymienia na nowe⁴⁶.

Biblioteka Centralna PZN oferuje jeszcze jedną możliwość korzystania z jej zbiorów. Jak już wcześniej sygnalizowano, w ramach BC funkcjonuje Dział Książek Zapisanych Systemem Cyfrowym. Ze zgromadzonych tutaj zbiorów można

⁴¹ E-mail BC PZN: biblioteka@biblioteka-pzn.org.pl

⁴² Sprawozdanie statystyczne z bibliotekarstwa...

⁴³ Ibidem.

⁴⁴ Koło czytelnicze to grupa osób wspólnie czytająca książki – obecnie ich liczba maleje.

⁴⁵ Sprawozdanie statystyczne z bibliotekarstwa...

⁴⁶ Podstawą współpracy pomiędzy siecią bibliotek publicznych a Polskim Związkiem Niewidomych jest porozumienie w sprawie gromadzenia i udostępniania w bibliotekach publicznych książek mówionych, zawarte pomiędzy Departamentem Domów Kultury, Bibliotek i Stowarzyszeń Regionalnych Ministerstwa Kultury i Sztuki a Zarządem Głównym Polskiego Związku Niewidomych w 1975 roku. W porozumieniu, które weszło w życie 01.01.1976 ustalono warunki połączenia bibliotekarstwa niewidomych z siecią bibliotek publicznych, które polegało na dostarczaniu przez PZN książek mówionych do bibliotek publicznych w ośrodkach, gdzie istnieją większe skupiska niewidomych. Z książek nagranych mieli korzystać w pierwszej kolejności czytelnicy niewidomi i chorzy, dopiero w dalszej inne osoby. Ponadto postanowiono, że kasyety mogą być udostępniane na miejscu, jeśli znajdują się tam odpowiednie warunki lub wypożyczone do domu. Zob. Porozumienie pomiędzy Ministerstwem Kultury i Sztuki – Departamentem Domów Kultury, Bibliotek i Stowarzyszeń Regionalnych z Zarządem Głównym Polskiego Związku Niewidomych w sprawie gromadzenia i udostępniania w bibliotekach publicznych nagrań na taśmach magnetofonowych tekstów książek (maszynopis – Biblioteka Narodowa).

korzystać na dwa sposoby. Użytkownik może przyjść osobiście ze swoją dyskietką, na którą zostaną skopiowane wybrane przez niego pozycje lub może skorzystać z połączenia modemowego, nie wychodząc z domu. Kopiowanie na dyskietki czytelników jest dokonywane pod warunkiem, że nie będą one kopiowane dalej. Oczywiście nie dotyczy to wydawnictw na CD-ROM, np. słowników czy encyklopedii wydawanych przez Wydawnictwo Naukowe PWN, które są jedynie wypożyczane. Druga forma korzystania ze zbiorów dotyczy jedynie tych użytkowników, którzy posiadają modem oraz program jego obsługi⁴⁷.

Oprócz gromadzenia, opracowywania i udostępniania zbiorów, Biblioteka Centralna organizuje również imprezy o charakterze kulturalno-oświatowym. Są one przeprowadzane w pomieszczeniach Muzeum Tyflogicznego. Na spotkania zapraszane są głównie osoby niewidome i słabowidzące. Gośćmi są również artyści i ciekawi ludzie spoza środowiska. Organizowane są tutaj także wystawy artystów niewidomych i słabowidzących oraz koncerty. Ponadto w salach muzeum przedstawiana jest stała ekspozycja sprzętu informatyczno-rehabilitacyjnego.

Biblioteka Centralna Polskiego Związku Niewidomych spełnia ważną rolę w procesie rehabilitacji osób z uszkodzonym wzrokiem. Gromadzi, opracowuje i udostępnia książki dla inwalidów wzroku w różnej postaci, dzięki czemu osoby te nie pozostają poza obiegiem informacji w Polsce. Biblioteka wychodząc na przeciw wyzwaniom współczesności, unowocześnia metody opracowywania i udostępniania swoich zbiorów. Wszystko z myślą o niepełnosprawnych użytkownikach, którzy chcą być pełnoprawnymi członkami społeczeństwa, biorącymi aktywny udział w życiu kulturalnym, społecznym i politycznym.

---

⁴⁷ Informacje dotyczące funkcjonowania tego działu zostały zebrane podczas rozmowy z p. Tomaszem Paczkowskim z Działu Książki Zapisanej Systemem Cyfrowym przeprowadzonej 10.07.1998 (notatki w posiadaniu autorki).